

Una rondalla inèdita sobre en Tià de sa Real

Tomàs Martínez Miró

Sebastià Gelabert Riera va néixer a la possessió dels Cabanells Vell, a Petra, el dia 25 de novembre de l'any 1715.

Fill de Jaume i de Praxedis, foravilers, treballà tota la seva vida al camp com a jornal·ler, a Son Suau, a Son Joan Jaume, a Ca s'Hereu, a Son Vaquer, possessions de Manacor; i a s'Ametlerar, d'Artà.

De petit va viure a la possessió manacorina de sa Real (avui al municipi de Sant Llorenç des Cardassar) i d'aquí va prendre el nom de Tià de sa Real.

Es casà el 4 de febrer de l'any 1744 amb Elisabet Riera Galmés i tingueren cinc fills: Praxedis (1746), Jaume Antoni (1749), Praxedis Maria (1750), Caterina Maria (1756) i Jaume Guillem Ignasi (1761). Sembla que només en sobrevisqueren tres: Praxedis Maria, Caterina Maria i Jaume Guillem Ignasi.

Morí a Manacor, el 22 d'abril de l'any 1768, als cinquanta-dos anys.

Aquestes són les dades¹ corresponents a un pagès, probablement il·letrat, que ens llegà les següents obres:²

Entremès del pagès i el misser mut.

Entremès del jovençà i la jaia.

Entremès de Mosson Pitja, home d'edat complida.

Vida del famós mariner català Pere Belmar, a mode de diàleg.

Comèdia en tres jornades i un pròleg de la gloriosa verge i màrtir Santa Bàrbara.

1 Per a les dades sobre Sebastià Gelabert, vegeu: MARTÍNEZ MIRÓ, Tomàs (2016), *En Tià de sa Real. Notes per a l'estudi de la figura i l'obra de Sebastià Gelabert*, Sant Llorenç des Cardassar: Ajuntament de Sant Llorenç des Cardassar.

2 Un estudi acurat de les obres de Sebastià Gelabert fou publicat per Jaume Vidal Alcover als pròlegs de les edicions de les seves obres publicades per l'Ajuntament de Manacor a la col·lecció «Tià de sa Real».

Comèdia del gloriós màrtir Sant Antoni de Viana.

Comèdia del gloriós màrtir Sant Sebastià.

Carta d'amors.

Descripció de la temporada de l'any 1744 i següents fins a 1750.

Sebastià Gelabert, pagès i glosador, es convertí en una figura llegendària, entesa com aquella que se sustenta en l'existència d'una persona real i d'uns fets, més o menys reals, que són transformats per la tradició. El personatge real, Sebastià Gelabert Riera, esdevingué personatge llegendari, en Tià de sa Real.

Glosador, endevinador, bruixot, mag i profeta són alguns dels qualificatius que adomen la figura llegendària d'en Tià de sa Real³ que passà de generació en generació des de la seva mort fins a mitjan segle passat, per tradició oral i a través dels reculls de passos relacionats amb el glosador de Joaquim Maria Bover, d'Antoni Maria Alcover i d'Andreu Ferrer Ginart.

Antoni Maria Alcover (1862-1932), escriptor, lingüista, eclesiàstic i folklorista, recollí, de poble en poble, les narracions populars que edità, a partir de l'any 1886, amb el títol de *Rondaies Mallorquines*, amb el pseudònim de Jordi des Recó.

El tom V de les *Rondaies Mallorquines* recull un seguit de contarelles sobre en Tià de sa Real, trenta-un passos arreplegats per Antoni Maria Alcover de persones del poble que els hi contaren i d'altres citats per Joaquim Maria Bover.⁴

Aquestes contarelles són:

1. «Qui era ell».
2. «De com es senyor de Sa Real hi anà perquè li fes una cançó».
3. «D'un glosador de la Muntanya que el volgué veure».
4. «D'un altre glosador que li demanà una cosa».
5. «D'un capellà que el va escometre».
6. «Es pas de ses reies».
7. «De com l'amo de So'n Suau, jugant, va perdre s'armada d'ets anyells».
8. «D'un homo que havia perdut s'ase, i en Tià le hi tornà».
9. «Es pas de sa truita».
10. «Una glosada en ets Hostals d'Algaire».

³ Aquests qualificatius apareixen reflectits al tom V de les *Rondaies Mallorquines* d'en Jordi des Recó, recopilades per Antoni Maria Alcover.

⁴ Joaquim Maria Bover de Rosselló (1810-1865). Polígraf.

11. «De com li va néixer una nineta».
12. «De com va divertir ses espigoleres de So'n Suau».
13. «De com estigà l'amo de So'n Suau d'anar tant a la villa».
14. «Es pas que va fer a Sant Salvador de Felanitx».
15. «De lo que li succeí amb un bruixot».
16. «Lo d'ets Enegistes».
17. «De com el feren comparéixer a ca-l'Inquisidor».
18. «De com anà amb dos més a treure es tresor d'Artà».
19. «De com l'Inquisidor anà a Manacor i envià a demanar En Tià».
20. «De quines egos venia sa dona d'En Tià».
21. «Una herba des puig de So-Na-Moixa».
22. «Una cançó que va fer una fadrina».
23. «De com sa dona volgué que contràs a compte seu».
24. «Lo que passà com un al·lot seu se morí».
25. «De lo que va profetisar a un amo ric de Manacor».
26. «De com va treure des mig des fang un predicador».
27. «Sobre es vi de Conies i de Ca'n Caremany».
28. «De s'escarada de segar que va prendre a So'n Vaquer».
29. «De com a un pobre que li havien robat un parei de bous, li mostrà on eren».
30. «Es pas des cuiros».
31. «De com se va morir».

Les notes que donen peu a aquestes rondalles formen part d'una plagueta manuscrita titulada *Notes preses al vol dels contadors de Rondaies*, on Antoni Maria Alcover apuntava les idees bàsiques de les contarelles que els seus informants li narraven. Les anotacions preses per mossèn Alcover, en relació a en Tià de sa Real, són aquestes:

[Sense enumerar] Den Tià de sa Real.

- I. Es pas de ses reies.
- II. De com es padrí perdé s'armada des mens.
- III. De com estigà es padrí des padrí d'anar tant a la vila.
- IV. De lo que feu a Son Salvador de Felanitx.
- V. De com tragueren els enagistes.

- VI. De lo que li succeí amb un bruixot.
- VII. De com el feren comparèixer a ca l'Inquisidor.
- VIII. De com anà a treure es tresor d'Artà.
- IX. Més sobre lo de l'Inquisidor.
- X. De s'homo que havia perdut s'ase.
- XI. De lo que li succeí a Muro.
- XII. De com va morí.
- XIII. Com es senyor hi anà per que li fes una cansó.
- XIV. De com un glosador de la muntanya el volgué veure.
- XV. D'un altre glosador.
- XVI. De com guardava una truja.
- XVII. Es pas de sa truyta.
- XVIII. Es pas dels Hostals d'Algayre.
- XIX. De com li va nexer una nineta.
- XX. De com va fer riure ses espigoleres.
- XX (sic). Una vegada qui era a matanses.
- XXI. Sa mort d'un atlot seu.
- XXII. De com sa dona volgué que conrás.

La comparativa entre les contarelles publicades i les notes preses per Antoni Maria Alcover ens fan veure que hi ha molt poques variacions. N'hi ha una d'important, que comentarem més endavant, que és la no publicació com a rondalla de les notes corresponents a la contarella número XI, «De lo que li succeí a Muro».

Les variacions més significatives són les següents:

Títol Rondaies/Plagueta	Rondaies Mallorquines Tom V	Notes preses al vol dels contadors de Rondaies
1. Qui era ell / Den Tià de sa Real.	<p>Hi afegeix: “Endevinava ses coses que havien de succeir, veia lo que se passava onsevuia sense esser-hi, i feia unes coses que eren just-i-fet miracles.”</p> <p>“El donaven per bruixot, però ell no era cap mal homo, sinó molt compost i de Déu. No se n'allunyava gens, de l'Església”.</p>	

<p>6. Es pas de ses reies / I. Es pas de ses reies.</p>	<p>Hi afegeix: "... i passa per orde a tots que, en dir en Tià una cosa d'aquestes, el creguessen, o si no, els engegaria."</p>	<p>Hi apareixen com a contadors el seu germà Andreu i madò Francina Suasi, que no figuren a les Rondaies.</p>
<p>7. De com l'amo de So'n Suau, jugant, va perdre s'armada d'ets anyells / II. De com es padrí perdé la armada des mens.</p>	<p>Hi afegeix: "¿Què me'n direu? Ell lo endemà l'amo s'entrega a So'n Suau, tot trastornat, i amb gran secret contà a sa madona tot lo que li havia succeït: que havia tenguda sa mala hora d'anar a una cas de joc, a on havia perduts tots quants diners duia damunt, es des mènes, però que, com sortiren, se trobaren la mar davant es portal, i veient que tanmateix no se'n porien anar, tornen a es joc, i volgué la bona sort que gonyàs tot quant havia perdut, i que havia promès no tornar-hi posar pus es peus dins cap casa d'aquelles." Contadors: mon pare i el sen Recó.</p>	<p>No hi figuren els contadors.</p>
<p>12. De com va divertir ses espigoleres de So'n Suau / XX. De com va fer riure ses espigoleres.</p>		<p>Hi ha alguna petita variació que no apareix a la corresponent rondalla: "En Tia estava dins sa cuyna ab so padrí". "Ell s'axeca, surt a n'és portal de sa cuyna y diu: - Valent, (es brau), ja't basta; tornaten a sa guarda. Es brau sen anà a l'acte."</p>
<p>13. De com estigà l'amo de So'n Suau d'anar tant a la vila / III. De com estigà es padrí des padrí d'anar tant a la vila.</p>	<p>Contador: mon germà Andreu.</p>	<p>No hi figura contador. Aquest fragment no apareix a les Rondaies: "I hagué de passar per davant el Molí d'en Sopa i per davant Mandia, y ab tot haverhi un camí tot dret, per qu'el vessen, hagué de fer axò."</p>
<p>16. Lo d'ets Enegistes / V. De com tragueren els enagistes.</p>		<p>Com a contador hi figura el sen Bernat Canyeto, que no apareix a les Rondaies.</p>

18. De com anà amb dos més a treure es tresor d'Artà / VIII. De com anà a treure's tresor d'Arta.	<p>Hi afegeix:</p> <p>“-Vos retgirareu, porque veureu coses ferestes. Si vos retgirau, tot serà perdut: si no vos retgirau, amb un carro de parei hi haureu d'anar a dur-vos-ne s'or i sa plata. El rei que és el rei, no serà tan ric com voltros.</p> <p>-Aquest tresor s'ha de treure amb fosca, i hem de començar a mitjanit en punt.</p> <p>- Be, los diu En Tià, no sigueu al·lots. Ara vos diré lo que mos passarà; i si creis que vos heu de retgirar, digau-ho amb tota claredat, i no passarem més envant.</p> <p>-Si mos tornes motar lo de retgirar-mos, t'arrossam amb una morma. Digues de pressa què és que hem de fer.”</p>	Cita en Bernat Moyà com un dels dos que varen anar a treure el tresor d'Artà i aquest nom no apareix a les Rondaies.
19. De com l'Inquisidor anà a Manacor i envià a demanar en Tià / IX. Més sobre lo de l'Inquisidor.	<p>A la rondalla, hi afegeix: “L'Inquisidor, després de fer-li unes quantes preguntes, li torna es llibres, i li va dir que se n'anàs amb la pau de Déu i que fés bonda.”</p> <p>Hi afegeix com a contador l'amo Antoni Mascaró de sa Marineta.</p>	
23. De com sa dona volgué que contràs a compte seu / XXII. De com sa dona volgué que contràs.		No hi figuren els contadors.
24. Lo que passà com un al·lot seu se morí / XXI. Sa mort d'un atlot seu.		Esmenta que quan mor s'al·lot treballava a una vinya de Ca s'Hereu.
31. De com se va morir / XII. De la seva mort.	Contadors: mon pare i el sen Miquel Recó.	Contadors: mon pare, es padrí i l'amo Antoni Mascaró. Hi figura aquesta glosa que no apareix a la rondalla: “Perdó vos deman Senyor / també a tota persona / i ara que Deu me perdona / adió, mon, adió.”

El pas número XI de la llibreta manuscrita d'Antoni Maria Alcover, *Notes preses al vol dels contadors de Rondaies*, volum V, no figura al tom V de les *Rondaies Mallorquines* perquè no va ser inclosa per mossèn Alcover per motius que, probablement, tinguin a veure amb la temàtica⁵ que es tracta i el llenguatge

5 Josep Massot i Muntaner (1999, 58) diu: “caldría objectar a Coromines que, contra el que ell s'imagina, mossèn Alcover no tenia cap mania als “xuetes”; per alguna cosa reconeix com a mestres Maria Aguiló i Tomàs Forteza.

gruixat «dels glosadors⁶. Hem pensat que era important que aquesta rondalla inèdita fos coneguda i, per això, l'hem transcrit, respectant l'ortografia original:

XI. Lo que li succeí a Muro (De l'amo Antoni Mascaró)

A Muro feyen una gran festa a un sant⁷ cada any i brindan⁸ un glosador bo, el millor de tots els coneguts per que fes gloses. Un any a n'en Tià li pega pes cap anarhi, y troba la gent aplegada as mitx de sa plassa. Es celador feya fer amples, per que hi hagués un rotlo buyt ahont estava's glosador. En Tià se'n entra un parey de passes dins es rotlo. Es celador el fa recular. Com el veu descuydat, hey toma. El fan recular debell nou. A la fi el glosador diu a n'es celador:

–Xel fer a conte meu; n'hi tiraré unes quantes, y no'n tindrà pus ganes de sortir a rol·lo.

–¿D'hont sou, germá?, diu a n'en Tià.

–De Manacor, criat vostro, diu aquest.

–Com veig que no teniu por, / no sé que vos tench de dir; / deys que sou de Manacor, / y heu vengut a mori assí.

Y el Tià respòn:

–Nadal es adins s'hivern, / axò es bo de coletjir, / jo n'he passat es camí / de Manacor fins aquí / per matar un homo estern.

Y respon l'altre: Dins sa capsa duch es bàlsam / per curarvos sa nafreta, / o be sou bort o xuyeta / o sa vostra ombra es ben falsa.

Y en Tià respòn:

–¿Jo xuyeta? Bella basca!⁹ / Axò poch m'espanta a mí / Jesucrist varen trair / a l'ort de Getzemaní, / vos veniu d'aquella casta.

Y respòn s'altre:

–Me anomén Pere Fuster: / mon pare per lo mateix. / D'aquest llinatje no'n neix / que no sia homo de be.

En Tià respòn:

–Segons veig vos no sabeu / la maldat per hont vos ve; / perque va esser un fuster / qui principiá la creu, / y així vos no poreu / esser un homo de be.

Sa gent aquí digué: Aquest homo guanya; que glos. S'altra fogí tot cremat y no volgué glosar pus.

6 Albert Hauf (2010, 384) escriu: “Cap altra rondallística europea no és tampoc tan resadora, exemplar i moralitzant per no dir beatenca ni tan exempta de verdesca, de flastomies, d'obscuritats i grolleries escatològiques o de sàtires anticlericals. I ací la nostra diversitat sembla també tenir bastant o molt a veure amb la personalitat del redactor i la tècnica emprada en la redacció des vint-i-quatre volums. Perquè, com és prou sabut, la tradició que contenen és una tradició censurada.”

7 Les festes tradicionals més importants a Muro són: Sant Antoni (17 de gener), Sant Joan Baptista (24 de juny) i Sant Francesc de Paula (el primer diumenge després de Pasqua). De al celebració d'aquesta darrera festivitat, n'hi ha constància des de l'any 1714.

8 El verb brindar, a més de beure a la salut d'algú, també pot significar, segons el DCVB, oferir una cosa a algú perquè en faci ús.

9 Segons el DCVB és una expressió que indica indiferència.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALCOVER, Antoni Maria (1972). *Rondaies Mallorquines d'en Jordi des Recó*. Tom V. Palma: Editorial Moll.

— *Notes preses al vol dels contadors de Rondaies*. Tom V. [Plagueta manuscrita. Edició digitalitzada facilitada per la Institució Pública Antoni M. Alcover de Manacor]

ALCOVER, Antoni Maria; Moll, Francesc de Borja (1972). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Editorial Moll.

HAUF I VALLS, Albert G. (2010). «Universalitat i autoctonisme de les Rondalles Mallorquines». A: *Temes mallorquins*. Barcelona: Edicions UIB: Institut d'Estudis Balearics: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

MARTÍNEZ MIRÓ, Tomàs (2016). *En Tià de sa Real. Notes per a l'estudi de la figura i l'obra de Sebastià Gelabert*. Sant Llorenç des Cardassar: Ajuntament de Sant Llorenç des Cardassar.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1999). *Semblances i comentaris*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.